

Materialiteit

Martin Hoogendoorn

In 1996 promoveerde mijn collega De Bos op een proefschrift over presentatiematerialiteit. Naar mijn waarneming heeft het onderwerp daarna lange tijd weinig aandacht gehad. Maar dat het onderwerp nu tot veel discussie aanleiding geeft, blijkt uit artikelen in dit blad van Reimers (2010) en Dieleman (2011) naar aanleiding van de jaarrekeningprocedure inzake Spyker, en van Litjens (2011) naar aanleiding van het in november 2010 door de Autoriteit Financiële Markten (AFM) gepubliceerde rapport 'Aandachtspunten Financiële Verslaggeving 2010'. En die aandacht is terecht. Zo lijkt de AFM materiële gebreken in de jaarrekening te constateren, terwijl de accountants een goedkeurende verklaring hebben gegeven en ook na de constatering van de AFM de geldigheid van hun verklaring niet beëindigen. Hoe kan dat?

Het materialiteitsbeginsel is door de International Accounting Standards Board (IASB) en de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) op gelijke wijze gedefinieerd: 'Informatie is materieel indien het weglaten of het onjuist weergeven daarvan de economische beslissingen die gebruikers op basis van de jaarrekening nemen, zou kunnen beïnvloeden' (IASB Framework en RJ Stramien, par. 30). IAS 8.5 geeft daarbij aan dat zowel de omvang als de aard van de fout (onjuistheid of omissie) van belang is. Een vergelijkbare formulering vinden we in de regelgeving voor de controlerend accountant: 'Afwijkingen, met inbegrip van omissies, worden verondersteld van materieel belang te zijn, indien hiervan redelijkerwijs zou kunnen worden verwacht dat zij een invloed hebben op de economische beslissingen die gebruikers op basis van de financiële overzichten nemen' (NV COS 320.2). En NV COS 700 maakt duidelijk dat de accountant alleen maar een goedkeurende verklaring mag geven als de financiële overzichten 'in alle van materieel belang zijnde opzichten zijn opgesteld in overeenstemming met het van toepassing zijnde stelsel inzake financiële verslaggeving' (NV COS 700.16). Uit het eerdergenoemde rapport van de AFM blijkt dat de AFM dezelfde definitie van materialiteit hanteert (pag. 4). Maar de nadere invulling lijkt nogal te verschillen.

In het kader van het toezicht op de financiële verslaggeving kan de AFM aan ondernemingen een nadere toelichting vragen indien zij redenen heeft voor twijfel of de financiële verslaggeving aan de daaraan te stellen eisen voldoet (veelal IFRS). Indien,

na het verkrijgen van de nadere toelichting, de twijfel bij de AFM niet is weggenomen, deelt de AFM dit schriftelijk mee aan de onderneming ('mededeling'), al dan niet voorzien van een aanbeveling om over de fout een persbericht uit te brengen ('aanbeveling'). Een mededeling is dus niet openbaar, een aanbeveling leidt wel tot openbaarheid. Uit het activiteitenverslag 2010 van de AFM (januari 2011) blijkt, in lijn met voorgaande jaren, dat gebreken in de jaarrekening veelvuldig voorkomen: er zijn 69 jaarrekeningen onderzocht, daarbij is 38 maal verzocht om nadere toelichting, en er zijn 25 mededelingen en 3 aanbevelingen uitgegaan. Daarbij zijn 124 gebreken vastgesteld. In (vrijwel) alle gevallen is door de accountant bij de desbetreffende jaarrekening een goedkeurende verklaring afgegeven. De mededelingen en aanbevelingen van de AFM hebben niet geleid tot het niet meer geldig verklaren van de goedkeurende verklaring. Hoe kan deze discrepantie worden verklaard? Ik noem drie mogelijke verklaringen.

De eerste mogelijke verklaring is dat de AFM ook mededelingen en/of aanbevelingen uitbrengt in de gevallen dat er sprake is van een afwijking van IFRS (of Titel 9) die door de AFM niet als materieel wordt aangemerkt. Wellicht is de AFM van mening dat mededelingen betrekking hebben op niet-materiële, maar wel wenselijke verbeterpunten, en dat aanbevelingen wel materiële gebreken betreffen. De vraag die zich dan wel voordoet, is of dit vanuit een maatschappelijke kosten-batenafweging een nuttige invulling van toezicht is. De suggestie die de AFM mij geeft in haar rapportages is dat de AFM de mening is toegedaan dat alle bevindingen van materiële betekenis zijn. Het is in elk geval wenselijk dat de AFM op dit punt meer duidelijkheid verschaft.

Een tweede verklaring is dat ondernemers en accountants onvoldoende adequaat reageren op de bevindingen van de AFM. Dat roept de vraag op wat de reactie zou moeten zijn. Hier doet zich een merkwaardige leemte voor in de bestaande wet- en regelgeving. Als de materiële fout zo ernstig is dat moet worden gesproken van een fundamentele fout, dan bepaalt artikel 2:362.6 dat het bestuur direct een mededeling neerlegt bij het handelsregister en de accountant daarbij een verklaring voegt. Bij een materiële, niet-fundamentele fout is niet voorzien in een actie bij het Handelsregister. Dat zou kunnen betekenen dat de foute jaarrekening en de onterechte

accountantsverklaring ongewijzigd bij het Handelsregister blijven liggen. Het is belangrijk dat de NBA duidelijkheid schept over welke actie de externe accountant in dit geval moet ondernemen. Maar toch lijkt mij deze juridische leemte geen voldoende verklaring voor de gevonden discrepantie. Het zou immers kunnen betekenen dat, als ervan wordt uitgegaan dat de mededelingen en aanbevelingen materiële gebreken inhouden, bij 40% van de jaarrekeningen ten onrechte een goedkeurende verklaring is afgegeven. Als de accountants die conclusie zouden delen, dan zouden ze meer in het geweer zijn gekomen. Dat in de jaarrekeningen volgend op de mededeling rekening is gehouden met de opvatting van de AFM zie ik niet als een erkenning van een eerdere materiële fout, maar als het willen tegemoetkomen aan de wensen van de AFM om toekomstige discussies te vermijden.

De derde verklaring is naar mijn mening wel van toepassing: de AFM enerzijds en de ondernemingen en accountants anderzijds hebben een verschillende mening over de invulling van materialiteit. De rechter (Ondernemingskamer, Hoge Raad) heeft zich in de Spyker-procedure ook over de invulling van materialiteit uitgelaten en die opvatting sluit duidelijk aan bij die van ondernemingen en accountant. Een aanwijzing voor de verschillende invullingen van materialiteit geeft het Activiteitenverslag 2010 (pp. 17/18). AFM geeft aan dat ondernemingen de AFM formeel en legalistisch vinden, dat AFM vanuit wantrouwen in plaats van vertrouwen werkt, en te veel aandacht besteedt aan (immateriële) toelichtingsvereisten. De reactie van de AFM hierop is dat het zeer goed mogelijk is dat er verschillen in visies bestaan over wat al dan niet materieel is. In het rapport 'Aandachtspunten Financiële Verslaggeving 2010' gaat de AFM hierop nader in onder de kop 'Over het begrip materialiteit bestaan veel misverstanden'. De AFM stelt dat uit discussies blijkt dat het materialiteitsbegrip niet in alle gevallen juist wordt toegepast. Ze benadrukt dat een fout materieel is indien het de besluitvorming door beleggers zou kunnen beïnvloeden, en dat het niet noodzakelijk is dat de besluitvorming wordt beïnvloed. De AFM geeft verder aan dat bij de beoordeling van de materialiteit zowel de omvang als de aard van de post een rol speelt. Ook stelt de AFM dat bij de vraag of al dan niet een specifieke toelichting moet worden gegeven, de AFM er in het algemeen vanuit gaat dat ingeval een post in een van de primaire statements (zoals balans,

winst- en verliesrekening en kasstroomoverzicht) als materieel moet worden beschouwd, alle bij die post vereiste toelichtingen moeten worden gegeven. Dit betekent bijvoorbeeld dat indien voorraden een materiële post zijn, naar de mening van de AFM alle informatie-elementen met betrekking tot voorraden moeten worden verstrekt, ook als bijvoorbeeld de boekwaarde van de tegen lagere opbrengstwaarde opgenomen voorraden, de afboekingen of de terugnemingen van eerdere afboekingen (IAS 2.36) van verwaarloosbaar belang zijn.

Ik plaats een paar kanttekeningen bij de opvattingen van de AFM over materialiteit. De stelling dat het gaat over het kunnen beïnvloeden van de besluitvorming is juist, maar het gaat er dan wel om dat, op basis van normatieve of feitelijke besluitvormingsmodellen die de belegger hanteert, 'redelijkerwijs zou kunnen worden verwacht' (COS 320.2) dat de informatie invloed heeft op de besluitvorming (conform IAS 8.6). Onbegrijpelijk vind ik de stelling dat, indien een post in de primaire staten belangrijk is, ook alle bij die post vereiste toelichtingen moeten worden gegeven. De Ondernemingskamer beoordeelt materialiteit uitdrukkelijk per individueel informatie-element.

Het is van maatschappelijk belang dat de bestaande discrepantie over de invulling van het materialiteitsbeginsel wordt opgelost. Het is goed dat de European Securities and Markets Authority (ESMA) (opvolger van de Committee of European Securities Regulators, CESR), waarvan AFM-directeur Steven Maijor de eerste voorzitter wordt, in 2011 een studie naar materialiteit gaat ondernemen. Maar de toezichthouder alleen kan hier geen uitsluitsel over geven. Ook de ondernemingen en accountants dienen bij deze discussie betrokken te zijn. En, in aansluiting op het betoog van Van Hoepen (2011) in zijn afscheidscollege: er kan niet voorbij worden gegaan aan de opvattingen die de rechter hierover heeft, want in een democratische rechtsstaat ligt daar het uiteindelijke oordeel. ■



Prof. dr. M.N. Hoogendoorn RA is hoogleraar Externe Verslaggeving aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, partner van Ernst & Young Accountants LLP en Raadplaatsvervanger bij de Ondernemingskamer van het Gerechtshof te Amsterdam.

Literatuur

- AFM (2010), Aandachtspunten Financiële Verslaggeving 2010; zie: www.afm.nl.
- AFM (2011), Activiteitenverslag 2010; zie: www.afm.nl.
- Bos, A. de (1996), Presentatiematerialiteit. Het materialiteitsbeginsel bij de presentatie van financiële informatie in de jaarrekening, Delwel.
- Dieleman, A. (2011), Toezicht op financiële verslaggeving, getrouw beeld en discretionaire bevoegdheden, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, vol. 85, nr. 3.
- Hoepen, M.A. van (2011), Veertig jaar rechtspraak inzake de jaarrekening, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Litjens, R. (2011), AFM: 'Over het begrip materialiteit bestaan veel misverstanden!', Accountancynieuws, 28 januari, pp. 16-18.
- Reimers, H.K.O. (2010), De jaarrekeningprocedure na Hoge Raad inzake Spyker, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, vol. 84, nr. 5, pp. 237-243